

НАД „СРПСКИМ НАРОДОМ И ЊЕГОВИМ ЈЕЗИКОМ” ПАВЛА ИВИЋА

Књига П. Ивића *Српски народ и његов језик* (1971) појавила се у време кризе југословенске федерације и првих озбиљнијих сепаратистичких покрета на западу земље. Они су се одвијали под плаштом бриге за очување језичког те и националног идентитета тамошњих народа, и то најпре Хрвата (нпр. *Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika*, 1967; *Standardni jezik*, Д. Брозовића 1970). Ивићева књига је указала на злоупотребу језичкога питања у политичком деловању у СФР Југославији, као и на слабљење југословенског државног јединства као последицу тога. У том светлу је упозорила и на националну угроженост српског народа изван Србије у новонасталим околностима, његово право на очување националног идентитета и сопствене културе, на књижевнојезичке посебности, па и властито национално име у називу језика и др. Антисрпски заснованој југословенској комунистичкој власти, на челу с Ј. Брозом, ревносим аустријским капларом из Првог светског рата, потоњим хрватским комунистом и доживотним председником СФРЈ, Ивићева књига није могла годити, што ће имати своје последице и по аутора и по његово дело. Додуше, она ће свој дисидентски статус унеколико сачувати и у потоњим временима, након званичнога пада титоизма.

Кључне речи: Павле Ивић, књига Српски народ и његов језик, српско национално питање, србистика vs. „србокроатистика”, титоизам, југоилузионизам.

1. Из предисторије Ивићевих погледа на србистику: Између научних великана – родитеља (а. Ивића) и учитеља (а. Белића)

Павле Ивић је рођен 1924. године у Београду, у монархистичкој, карађорђевићкој Југославији, а комунистички преврат и утврђивање Брозове Југославије обележиће двадесете и потоње године Ивићева живота. Овај други период биће пропраћен животним заласком највећег југословенског

¹ prvoslavr@yahoo.com

(и србијанског) лингвисте, Александра Белића (1876–1960), и успоном управо П. Ивића, његова студента, чији ће рад снажно обележити српску лингвистичку науку друге половине XX столећа. Белићев ђак ће у доброј успомени сачувати свога учитеља, тада већ седамдесетогодишњака, као „најмаркантнијег” међу професорима лингвистике и „научника огромног знања” (Јевтић 1999: 80), чије поуке о потреби истрајавања на „чврстом тлу чињеница” никад није напуштао (83). Пуно је било заједничких и паралелних елемената који су пратили професорову делатност и делатност његовог студента и наслојавали се међусобно један на други (област дијалектологије, историје народног и књижевног језика и др.), при чему ће трагање за српском општеповесном нити у језику и култури уопште нешто више доћи до изражаја у Ивићеву научном раду. То се од њега, сина Алексе Ивића (1881–1948), српског историчара и вредног архивског истраживача, професора београдског правног факултета (одељење у Суботици), могло и очекивати, јер се млади Ивић већ одрана у својој породици имао прилике сусрести с различитим питањима и поставкама српске националне повести. На то је, уосталом, и сам указивао у освртима на своје младалачко образовање (исп. Јевтић 1999: 77). Његов отац, А. Ивић, из ове је научне области оставио низ дела, неретко и уз појачан интерес управо за стање у српској култури. То су, на пример, *Сеоба Срба у Хрватску и Славонију. Прилог испитивању српске прошлости током 16. и 17. века* (1909), *Споменици Срба у Угарској, Хрватској и Славонији током XVI и XVII столећа* (1910), *Историја Срба у Угарској од пада Смедерева до сеобе под Чарнојевићем, 1459–1690* (1914), *Историја Срба у Војводини* (1929) и др.

Тај је приступ А. Ивића исказиван и кроз његов широк интерес за западне Србе, а брошуром под насловом *О српском и хрватском имену* (Ивић 1922) аутор је ушао и у сложено (заправо, накнадно и мање-више намерно усложњено) питање односа Срба и Хрвата, додирујући унеколико и његову језичку димензију. Наравно, и то је време (монархистичко) тражило југословенски политички данак од Срба и њихових интелектуалаца, као што ће то захтевати и потоња времена (најпре комунистичко и посткомунистичко, а на свој начин и данашње добрим делом проевропско, па и глобалистичко). Зато аутор помирљиво, и с намером да наступа уравнотежено, пише како процес обликовања хрватског и српског имена још није завршен (5), као и да је „разлика у вери играла [...] кључну улогу” при националној кодификацији ових народа (6). Уочава да се од XVI столећа западни православни Срби, макар често називани и Власима, Ускоцима, Морлацима, Расцијанима и др., „ни по чему нису разликовали од Срба у Србији или Црној Гори” (8), на шта указују њихова заједничка српска имена и презимена, употреба ћирилице, празновање крсног имена (славе) и др. (8–9).² Ипак, аутор не

² С тим у вези се често присетим једног детаља везаног за моје кратко путовање (1984) полупразним локалним аутобусом од Задра до оближњег аеродрома, када је на успутној

заборавља да потцрта како се у Црној Гори, Далмацији и другде, „нарочито у Дубровнику и околини, налази [...] хиљадама католика, који се признају за Србе” (11, исп. 16). За босанскохерцеговачке „хрватске” (католичке) становнике он подсећа да „ни у једном спису из тих векова [...] нису они названи Хрватима” (12). Иако пажљиво представљени, на махове уз елементе натегнутог политичког балансирања по питању распрострањености и природе имена Срби и Хрвати (исп.: „Оба имена су синонимна, држави нашој подједнако драга и пред законом потпуно равноправна”, 18), – српски етнички простори на западном Балкану³ су се и у истраживањима А. Ивића показали широким и мултиконфесионалним. Тиме је аутор остао на линији класичних (караџићевских) погледа на српски род и његову територијалну заступљеност. Притом, у ауторовим ставовима нису изостали полемички тонови према хрватској страни, неспремној да прихвати постојање Срба у Хрватској и Славонији, макар аутор за то у југословенском политичком маниру пре свега оптуживао манипулативну позадинску политику Беча и њену пропаганду. Због тога се Хрвати, по аутору, у аустријске планове уклапају „свакојако несвесно, јер су то иначе по избор честити и родољубиви синови свога народа” (18). То је, свакако, било изнуђено идеолошко опште место на које су се морали заветовати српски интелектуалци југословенског политичког миљеа, великодушно аболирајући дојучерашње непријатеље свога народа.⁴

Стасавајући у својој породици у оваквим условима, младом Ивићу није било тешко да се развије у снажног ерудиту усмереног на истраживања у домену националне науке за коју се определио, у области српског језика, а унеколико и кроз ширу српску етничку и културолошку, па и повесну и политичку визуру. За разлику од свог учитеља Белића, млади се Ивић, дакле, већ у својој породици сусрео са значајним повесним питањима српскога народа, кроз која је баштинио и свој несумњив српски национални осећај. У њему ће се он утолико лакше моћи учвршћивати с обзиром на то да је, за разлику од свог учитеља, имао прилике и да дуже прати новогословенски политички развој (комунистички, одн. социјалистички, па

станица у једном селу ушло много тамошњих локалних житеља, који су ми, на моје изненађење, по свему, осим по дијалекту, заличили на наше сељаке из великоморавске Србије. Тако сам се поред тадашњег мог уопштеног и магловитог знања о тамошњим Србима, први пут (и на први поглед) и непосредно уверио у њихово постојање.

³ Термин „западни Балкан” узимам у географском, а не у политичком (геостратешком, конфесионалном и др.) значењу, конструисаном за политичке потребе Запада.

⁴ Тако ће и М. Стевановић у Брозовој Југославији морати да има посебан обзир према Шиптарима („Албанцима”) и њиховим зулумима над српским народом на Косову и Метохији, тврдећи да „народне масе албанске, и поред тога што су често масовно узимале учешћа у извршењу многих злочина, никако за њих не носе одговорност оне, већ организатори и инспиратори злочина, турске власти и њихови слепи послушници албанске народности” (Стевановић 1950: 11).

унеколико и посттитоистички) и као српски интелектуалац дубље проникне у његову антисрпску природу. И кроз учитељев научни рад млади Ивић је свакако имао прилике препознати дубоку запретеност србистичке науке у неминовне друштвенополитичке оквире и стеге, којима се и Белић, као југословенски опредељен интелектуалац, морао повиновати.⁵ Но, не увек и без трагова који су указивали на Белићево уважавање лингвистичких чињеница из домена српског етничког идентитета и српске културе. Тако ће се у Белићевим појединим реченицама из ранијег периода његовог рада, макар и овлаш, наслућивати његов став о „штокавском” етничком простору као српском (Белић 1915), или читавати његово још непосредније изнето уверење „да је назив српскохрватски језик врло релативне вредности” (91).⁶

2. О непосредним друштвенополитичким околностима настанка Ивићеве књиге *Српски народ и његов језик*

2.1. Иако се научна делатност П. Ивића може сагледавати у прилично широком па и разуђеном временском пресеку који припада периоду Брозове Југославије, и то од самих њених почетака до њенога краха, мој осврт на Ивићево дело биће усредсређен на његову књигу *Српски народ и његов језик* (Ивић 1971).⁷ Аутор је ово дело објавио у својим зрелим годинама, у време када је СФР Југославија прошла свој политички зенит. Јер, она је већ тада по различитим основама најавила свој распад, кобан пре свега по широко распрострањен српски народ, који ће се убрзо наћи на ветрометини нових геостратешких подела, чији су нацрти и овога пута у доброј мери долазили са стране (исп. фус. 25).

2.2. Друштвенополитичка и свакојака друга тежина времена пред појаву Ивићеве књиге најбоље је представљена управо на плану језичких

⁵ Тек се у новије време стало, нпр., указивати на Белића „који је за очување сопственог положаја морао плаћати значајним уступцима режиму” (Симић 1995: 14, исп. Радић 2019).

⁶ Од овог последњег Белићевог става проћи ће читав век у српском југословенствовању, а и када југословенске државе у политичком смислу не буде било ни у траговима, део српске филолошке елите ће и даље инсистирати на очувању термина „српскохрватски језик” (исп. фус. 29), макар се већ у србијанско-црногорском уставу (СР Југославије) из 1992. год. овај језик (поново) именовао као „српски”. Тако је и главна примедба уредника и дела редакције једног реномираног србијанског филолошког часописа на мој понуђени прилог (објављен 2008) била усмерена на то што сам за најпространији југословенски књижевни језик употребио израз „тзв. српскохрватски језик”.

⁷ О књизи сам већ имао прилике писати на једном популарном србијанском сајту у поводу пола века од њене појаве (Радић 2021), па се у другом делу мога прилога непосредно ослањам на тај текст и његове резултате. Слојевитост и вишедимензијалност Ивићеве књиге отвара, наравно, много простора за даље и дубље анализе, рачунајући и динамичан проток времена који стоји између ње и њенога писца, на једној страни, и времена у којем је настала књига и њених савремених читалаца, на другој.

питања, која су на јужнословенском западу и иначе, свакако већ од тридесетих година XIX stoleћа (од тзв. илирског покрета, створеног вањским деловањем), отворена као претходница крупних политичких кретања и потреса. Године 1967. појавила се у Загребу *Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika* (в. садржај документа пренет у: НЕКМАН 1997: 25–29), која је већ својим насловом представљала одступање од ставова тзв. Новосадског договора (1954) о називу заједничког језика у Србији, Ц. Гори, Хрватској и Босни и Херцеговини, – с обавезним учешћем оба национална имена у том називу, и српског и хрватског. Декларација, иза које је стао већи број хрватских научних и културних институција, тражила је да „hrvatski književni jezik” буде заштићен од оживелих појава етатизма, унитаризма и хегемонизма, те наметања „državnog jezika”, а та је улога, наводно, „u praksi bila namijenjena srpskom književnom jeziku zbog dominantnog utjecaja administrativnog središta naše državne zajednice” (26), дакле Београда.⁸ Тражећи „jednakost i ravnopravnost četiriju književnih jezika: slovenskoga [= словеначкога], hrvatskoga, srpskoga, makedonskoga” (27), и „dosljednu primjenu hrvatskoga književnog jezika u školama, novinstvu, javnom i političkom životu, na radiju i televiziji kad se god radi o hrvatskom stanovništvu” (28), – документ је поред тежње за издвајањем „хрватског језика” за све Хрвате у Југославији, најавио борбу за увођење (наметање) овог „државног”, тј. републичког језика у Хрватској и онима који нису Хрвати. Мета су, свакако, и овога пута пре свега били бројни тамошњи Срби, тада конститутивни народ у Р. Хрватској, који се у документу и не спомиње.⁹ А Срба је по самом комунистичком послератном попису (1948) у Хрватској било преко 500.000, и то, дакле, након спроведеног усташког геноцида над њима у Хитлеровој НДХ и тамошњег њиховог масовног учешћа и погибелји у борби против фашистичког окупатора. Декларација је, заправо, агресивно отворивши српско питање у Хрватској, што за тамошњи српски народ није била првина, најавила да ће ионако тежак положај тамошњих Срба у предстојећим годинама и деценијама, са слабљењем Југославије и даљим јачањем сепаратистичких тежњи у Хрвата, постати још тежи. С тим у вези, Декларација је најавила и хрватску

⁸ У накнадним тумачењима историјата овога документа међу Хрватима се као важан чинилац истицала по њих повољнија политичка клима након уклањања с врха југословенске власти србијанскога политичара А. Ранковића 1966. год., челника Управе државне безбедности (УДБ-е) (исп. НЕКМАН 1997: 102). По званичној верзији, Ранковић је смењен због, наводно, неовлашћеног прислушкивања Ј. Броза. Новија публицистичка литература, међутим, у позадини Ранковићеве смене види његово сазнање о Брозовом тајном пребацивању у Ватикан огромне документације која детаљно описује монструозне усташке злочине у тзв. НДХ (Независној Држави Хрватској) над Србима, Јеврејима и Циганима у јасеновачким логорима (Б. Јовић).

⁹ Поједини новији српски истраживачи (Брборић 2021) пропустили су да уоче да је суштина Декларације садржана у тежњи за коначним „решењем” српскога питања у Хрватској, по мери хрватских политичара и њихових западних ментора (исп. фус. 25).

активност на додатном језичком изграђивању, тј. вештачком инжењерингу хрватске књижевнोजезичке (а ако би могло и језичке) посебности, на снажењу разликовног (тада још увек пре свега нешто лексичког) фонда између загребачке и београдске варијанте српског („српскохрватског“) књижевног језика (исп. фус. 19), на појачаном прогону тзв. србизама, српског писма и др. Документ је, најзад, потврдио и спремност хрватске политичке елите да у наступајућим временима ради на окупљању и предвођењу антисрпског политичког савеза у Југославији (за почетак хрватско–словеначко–македонског) по различитим политичким питањима.

Исте године, непосредно после објављивања Декларације, појавио се као одговор на њу *Предлог за размишљање* Удружења књижевника Србије (с Б. Михајловићем Михизом на челу), много слабијег организационог димензиона, али као добра прилика за комунистичку власт да по устаљеној манипулативној методологији подједнако осуди оба документа. Дубоко укореена режимска (титовистичка) лингвистика у Србији се, наравно, пре свега обрушила на Предлог, који је оцењен као „nepromišljena, nabusita, nacionalistička“ реакција, изнедрена „bez volje naroda i njegovih legalnih političkih tela, u krugu uske intelektualne elite“, итд., итд. (VUKOMANOVIĆ 1987: 92).¹⁰

2.3. Врло брзо се после Декларације појавила у Загребу, у издању Матице хрватске, књига Д. Брозовића *Standardni jezik*, збирка ауторових чланака (1965–1970) који прате низ тада актуалних језичких дешавања у Хрвата (BROZOVIĆ 1970). Трагајући за упориштем у хрватској културној повести, аутор се овде дотиче и писаног језика Хрвата на тзв. штокавици (/ штокавштини),¹¹ односно на „штокавској“ основици. Он тај писани језик (али у неколико регионалних „варијаната“) датира „već od samog početka 16. stoljeća pa do ilirskog preporoda“, и то „u štokavskoj Dalmaciji s Dubrovnikom, u Bosni i Hercegovini i u Slavoniji“ (93) – у областима за које нема јасних показатеља да је у то време тамо уопште и било (/ могло бити) Хрвата (исп. 1). Аутор указује и на наводне неповољности испољене приликом потоњег формирања заједничког књижевног језика (стандарда) Срба и Хрвата, где издваја и ону да је „od svih kandidata za osnovicu standarda upravo najprimitivniji imao jedini šanse“ (117), као и „civilizaciono najneprikladniji za moderan jezični instrument“ (125, курз. П.Р.). Притом, он претходно упућује и на „barbarske uvjete u kojima se НШФК [новоштокавска

¹⁰ Реакција П. Ивића из исте године (1967) била је усмерена на тактичност и помирљивост (Ивић 2014: 16), али се чини да је за новонасталу ситуацију такав одговор био неодговарајућ, па унеколико и закасneo у односу на догађања која су се убрзавала у Хрватској. Додуше, у том се тренутку у ширим друштвеним слојевима суштина ових процеса вероватно није ни дала лако разазнати (исп. фус. 8).

¹¹ Реч је о термину чија је основна сврха постојања било преименовање српског народног језика, односно поништење националне одредбе у његовом називу (исп. Радић 2022: 85–87, Радић 2017: 26–29).

фолклорна коине] *rodila i razvila*” (105, курз. П.Р.). Чини се да је употребом ових унеколико погрдних (а свакако нелингвистичких) квалификација аутор ненамерно открио и свој лични став према „штокавској” области, тј. према њеном централном делу, јасно је успут и етнички идентификујући као нехрватску, што му свакако није била намера. Он чешће истиче посебност „српскохрватског” књижевног језика у односу на остале, тврдећи „*da je sh. standardni jezik veoma neobična pojava u društvu standardnih jezika uopće*” (96). Та „необичност”, по њему, потиче из немиле чињенице да је овај књижевни језик „*instrument dviju nacija*” (96, исп. 88, 102), превиђајући да то није реткост у лингвистичкоме свету. Он, наиме, сматра да нација не може постојати без свога (јединственог и посебног) књижевног језика, те ако га нема, или је недовољно јасно профилисан у односу на књижевни језик друге (макар и истојезичне) нације, на њему треба порадити и коначно га створити, те су, дакле, овде потребне „*svjesne intervencije za njegovo ubrzanje*” (100). Лажно јадикуюћи над судбином „српскохрватског” књижевног језика и различитим неповољним околностима његовог стварања, он остаје, тако, на линији старих лингвистичких комплекса у Хрвата.¹²

Због тога Брозовић сматра потребним да понови ставове о језичком разлазу, наводну дилему из свога годину дана раније објављеног дела: „*zadržati stare mitove i iluzije [...] ili da pridemo rješenjima koja će ukloniti stare probleme za sve, ali stvoriti, doduše, i neke nove probleme za manjinu*” (161–162, курз. П.Р.). Јасно је да су „митови и илузије” приписани Србима, а решења – Хрватима. У та за аутора практична решења спадају, по свему судећи, и овде најављени проблеми за Србе у Хрватској, виђене као својеврсна колатерална штета овог хрватског (но мање-више и европског) „лингвистичког” пројекта. То је, наравно, на симболичан начин наговештавало и обећавало појачане националне сукобе у већ посрнулој Југославији, што ће и потврдити даљи развој догађаја. Аутор притом лицемерно тражи, несумњиво најпре од Срба у Хрватској, који су у то време увелико национално осакаћени (в. 2.2, исп. Вишњић 2017), – више поверења у „*bratska rješenja*” (162), као и у „*slobodan i civiliziran razvitak varijanata*” (165).¹³

¹² Утолико се лакше разумеју језички стандардизацијски процеси у Хрвата у прошлости, нпр. у време НДХ (исп. фус. 19), као, уосталом, и у Брозовићево време, које најављује наставак трке у прављењу „новохрватскога”.

¹³ Колико му је у овоме требало веровати најбоље је показао његов након непуних пар деценија запажен политички ангажман у оквиру ХДЗ-а (Хрватске демократске заједнице), чији је суоснивач и потпредседник био, као и његови тадашњи ратнички поклича за одбрану Хрватске ни мање ни више него на Дрини, управо на некадашњој источној граници НДХ према Србији.

3. Српски народ и његов језик: Ивићева аналитика у колоплету његова дипломатског („тајног”) језика

3.1. Узаврело друштвенополитичко стање у тадашњој Југославији и језичка питања која су се непрестано отварала од стране Хрвата, изискивали су од лингвистичке науке у Срба неку врсту одговора, а он је једино могао доћи кроз једно целовито етничко-лингвистичко сагледавање „српскохрватског” језичког простора и потцртавање места српског народа и српског језика у њему. То је време када је на српску лингвистичку сцену ступио П. Ивић, тада већ знаменити српски лингвист, у научном свету познат по својим лингвистичким радовима из области дијалектологије. Крајем 1971. године појавила се у реномираном издању Српске књижевне задруге његова књига *Српски народ и његов језик* (Ивић 1971), углавном популарно писана будући намењена и ширем читалаштву. Књига се састоји од неколика поглавља: *Наша етничка историја и наш језик* (7–89), *Наши дијалекти и модерно доба* (90–106), *Судбина нашег језика као оруђа културе* (107–237) и *О Вуковом српском Рјечнику из 1818. године* (238–327). На крају књиге дата су неколика прилога, међу којима и ауторова чувена „Дијалектолошка карта српскохрватског подручја”.

Поред већ устаљеног, колоквијалног израза „наш језик”, Ивић се држи тада обавезујућег термина „српскохрватски језик” (исп. Новосадски договор, 1954), обавезујућег бар кад је о Србији и Србима реч. Пажљиво, бираним речима, на махове готово дипломатски, аутор ће ући у сва битна питања везана за Србе и српски језик, те њихов однос према суседству, пре свега на западу. У предговору (*У приступу теми*) он истиче да је тзв. спољашња историја језика у исто време и историја једног народа, где своје место налазе и разнолике дијалекатске промене „у којима се, јасније него у било чему другом, огледа и кондензује судбина народа као етникума” (5). Ивић жели да пружи „скицу спољашње историје нашег језика” у етноисторијском и културноисторијском смислу (5), уз за тадашњи политички тренутак пажљиво сročену тврдњу: „Језик којим говори српски народ шири је од тог народа [...] њиме говоре и људи који нису Срби” – додуше уз унеколико замагљену представу да се то дешава „откако постоји тај језик” (6). Након оваквог почетка, у којем није тешко закључити који је то језик „којим говори српски народ” и неки други „који нису Срби”, аутор у истом тону наставља појашњењем: „Историју тог језика немогуће је цепати према данашњим националним деобама” (6), а књига ће, заправо, јасно показати да нема научног оправдања ни у *савременом* цепању тог језика према националним границама. У вези с овим, аутор ће у свом стилу, макар у основи идући за Белићем (исп. Белић 1915: 91), на једном месту подсетити да „хрватски кајкавци” (чије је средиште Загреб) јесу по националности Хрвати, али „ако бисмо остали на тлу чисте дијалектологије”, – требало би их „уврстити у

исту скупину са Словенцима [...]” (Ивић 1971: 36–37, курз. П.Р.), или би се морало говорити о „двема посебним јединицама”, словеначкој и хрватској кајкавској (37). Иако не тако експлицитно, Ивић ће тиме, ипак, за разлику од Белића,¹⁴ прилично јасно и на више места одговорити и на питање: Шта су *по језику* „штокавци” који се данас не изјашњавају као Срби, него, на пример, као Хрвати?

Посебну пажњу аутор посвећује „штокавици” и њеној распрострањености: „Основна политичка формација у којој се развио штокавски дијалекатски тип – пише он – била је средњовековна Србија”, а она је у то време захватала Рашку, најчешће и Травунију (Требиње – Никшић), Дукљу (потоњу Зету, тј. Ц. Гору), Захумље или Хум (већи део Херцеговине) и Босну (41). Осврћући се на лингвистичке одлике ове области, он истиче и „да су динарски предели под немањихком владавином били извориште иновација које су, прекривши затим пространа подручја, одредиле тако изразиту физиономију штокавском језичком типу”, који ће потом и сам бити диференциран појединим језичким одликама (нпр. заменом јата током XIV и XV ст.) (42). Идући за Ј. Цвијићем, за потоњу епоху турског освајања Балкана аутор бележи да су тадашњи миграциони покрети „испремештали више од половине живља који говори српскохрватски” (54), макар они различитом снагом захватили различите области (54–55). Тиме су исцртане нове дијалекатске границе, што се свакако односи најпре на српски („штокавски”) језички простор, јер аутор даље наводи да је источнохерцеговачки ијекавски у то време начинио највећи продор, када су „његови припадници, Срби из некадашњег Хума и Травуније, преплавили [...] западну Босну”, а затим се ова „велика етничка формација наставља и преко границе данашње републике Хрватске” (64). Та „етничка формација” ту покрива велики део северне Далмације, укључујући морске заливе код Шибеника и код ушћа Зрмање, источну Лику, Кордун, Банију, делове Горског Котара, Беле Крањске и Жумберка, те Славоније (64–65). Тиме се ауторов приступ, као и приступ А. Ивића (в. 1), доброно засновао на Караџићеву виђењу језичкога стања на овоме делу Балкана.¹⁵

Патећи домете ијекавице на западу, аутор за низ области констатује да је *ијекавица у Хрвата секундарна појава* – она или сведочи о погато-

¹⁴ Аутор ће Белића споменути у књизи десетак пута, но углавном у вези с правописним питањима.

¹⁵ Ивић ће на једном месту написати да В. Караџић „није био на правом путу тражећи у језику мерило за разликовање Срба од Хрвата” (183), тј. „штокаваца” од „чакаваца”, али је ауторова аргументација овде унеколико (вероватно и свесно) разводњена. Он најпре истиче да је Караџић о томе писао у време када се стање на терену још није довољно познавало, али – „и кад су ствари и стајале знатно друкчије него доцније” (183)! Уосталом, указујући на значај језичкога критерија у разликовању народа, Ивић бележи и следеће: „У *језичком* односу према суседима рефлектују се *степен индивидуалности* једне етничке групе, њене сродности и разлике према другима [...] На овом пољу *језик* има велика преимунства над осталим етничким обележјима” (104, курз. П.Р.).

личавању овдашњег српског православног становништва, или је резултат српског језичког утицаја (65, 186). Уосталом, удео католика чији је дијалекат ијекавски, за разлику од икаваца, „не премаша једну десетину” (186). А пар година пре појаве Ивићеве књиге, хрватски академик Љ. Јонке је на славистичком конгресу у Прагу (1968), као битну ставку хрватског филолошког програма, „обнародовао” наводно кључну разлику између хрватског и српског књижевног језика – једнима припада ијекавица, а другима екавица. Таква врста језичке деобе, тачније присвајање српске ијекавице за потребе стварања хрватског језичког идентитета, покушала се комунистичком методом наметнути и кроз одредбе Новосадског договора (1954), о чему на занимљив начин сведочи сам текст тога документа.

Водећи овакав аргументациони ток, Ивић је својом књигом пружио одговор и на актуална лингвистичка збивања на хрватској страни, критички се осврћући на примере механичког преношења савремених националних размеђа на књижевну баштину прошлих векова. Зато овде није изостао ни кратак и језгровит критички осврт на поједине манипулативне делове Брозивићеве књиге, која је покушала да „хрватски језични стандард” веже већ за славонске и далматинске писце XVIII столећа (151) (исп. 2.3). То је по Ивићевој еуфемистичкој терминологији, тада вероватно и једино могућој у радовима ове врсте, „проширивање значења речи ’хрватски’”, по моделу анахронизације (151). Оно, дакле, представља навлачење овога значења преко многих делова етничке баштине „католика српскохрватског језика” (153), тачније говорника српског језика, који се национално тада свакако нису осећали Хрватима (исп. фус. 17). Уосталом, у појединим крајевима, управо у католичком Дубровнику, опредељивање за хрватство је завршено тек у XX столећу (181),¹⁶ због чега „релација Хрват – Србин није сасвим еквивалентна релацији Немац – Француз, па ни оној између Пољака и Руса” (182). Аутор је овиме, чини се, јасно предочио *инжењерску позадину стварања хрватске нације* на српским етничким просторима. А у том инжењерингу пресудна улога додељена је вери, чиме је створен „историјски уникат” (182) и потом раширен пре свега од стране ревносног католичког свештенства.¹⁷

У вези с овим Ивић потцртава да хрватски прваци (заправо тзв. илирски покрет), као што нису прихватили „чакавицу” или „кајкавицу” за свој књижевни језик, нису прихватили ни „штокавску” (тј. српску) икавицу, којом процентуално узев у то време говори знатан број оних који су католици, па и који се изјашњавају као Хрвати. Хрватски језикословци се, напротив, тада опредељују за српску ијекавицу у циљу остварења чисто политичких и политичко-стратешких циљева (186–187). Тиме су Хрвати решавали и питање

¹⁶ Више од сто пута аутор ће у својој књизи, по различитим основама, споменути Дубровник.

¹⁷ „Родољубиви жупници – пише аутор – разнели су хрватско име до тако удаљених места као што су католичке енклаве на источном Косову где се говори јужноморавским дијалектом или Крашовани у дубини румунског Баната чији говор има тимочку основицу” (181).

односа према многобројним Србима у Хрватској: „Прихватањем штокавског ијекавског дијалекта којим они [Срби] говоре избегнута је опасност да се на тлу Хрватске конституишу две одвојене књижевности са два типа књижевног језика” (187). Из тих разлога, подсећа аутор, педесетих и шездесетих година XIX stoleћа Хрвати често употребљавају југословенско име, чак и за језик, оснивају Југославенску академију знаности и умјетности, чији је први секретар био тада највећи српски филолог Ђ. Даничић, прихватају термин „хрватски или(ти) српски језик”, опредељују се за паралелну употребу латинице и ћирилице, итд. У условима огорчене борбе против Пеште и Беча, Хрватима је „слога са Србима била [...] императив тренутка”, пише у свом стилу аутор (190). Тиме је он на свој начин, но прилично верно, представио и етнички и етички профил језичке политике у Хрвата.

3.2. Након фактичког преузимања српског књижевног језика од стране Хрвата половином XIX stoleћа,¹⁸ требало је у преузетом језику отпочети с углављивањем разлика у правцу „хрватски” vs. „српски” језик. Утолико лакше што су неке језичке разлике, пре свега у лексичком фонду (исп. *хлеб* / *крух*, *гвожђе* / *жељезо*, *крст* / *криж*), већ постојале, иако су оне (бар кад је реч о Београду и Загребу) „само у ретким случајевима одсјај разлика у речничком саставу народних говора на истоку и западу” (193). Тиме су, истиче Ивић, „створени феномени који се данас обично називају варијантима нашег књижевног језика” (193). Те разлике међу варијантама, међутим, „немају домаћај који би давао повода да се оне сматрају различитим језицима” (198), иако су оне подстицане „и свесним настојањем неких чинилаца у Хрватској да се осигура што изразитија посебност тамошњег типа књижевног језика” (200, курз. П.Р.).¹⁹ У томе, по аутору, „српскохрватска” језичка област представља још једну посебност. Јер, америчка варијанта енглеског језика има у САД „све оне правне прерогативе које има хрватска варијанта у Хрватској, а ипак се због тога не проглашава за посебан језик” (216), као што се посебним језицима не проглашавају аустријски, бразилски, либијски и др. (214). Тако ће у тадашњим језичким споровима између Срба и Хрвата аутор препознати две супротстављене тежње: једну која се одликује притиском за што потпунијим језичким уједначавањем, и другу, офанзивну, коју су представљали хрватски језикословци – „први борбени одред једног нараслог расположења националне самосвести и искључивости” (212). У

¹⁸ На проблеме у усвајању српског књижевног језика од стране доброга дела Хрвата указаће многи лингвисти, и српски и хрватски. Да Загрепчани „*uče književni jezik u školi, ali ga nikad ne douče kako treba*” бележи и М. Ивић, још један Белићев студент и следбеник у лингвистици (Ivić 1997: 156).

¹⁹ Како показује један тајни хрватски (сепаратистички и антисрпски) документ из 1939. год., у Хрватској се пред Други светски рат и даље није веровало у могућност раздвајања „српског” од „хрватског”: „*Dobro će nam doći – стоји у документу – i izvjesna nastojanja dijeljenja jezika. Neka se i to pokuša*” (Širka 1999: 89, курз. П.Р.).

тим одредима јачала је узрујаност и неповерење према другој страни, што је врхунило све радикалнијим захтевима за издвајањем из сваковрснога заједништва (212).

У том ће светлу Ивић поново прокоментарисати хрватску језичку Декларацију из 1967. године (исп. 2.2) с обзиром на њене планове о „заштити” Хрвата у Југославији, али и о успостављању окупационог односа према другим народима у самој Хрватској, пре свега према Србима, којима се овим документом тежила наметнути и обавеза „да се служе ’хрватским’ књижевним језиком” (213). Судаћи по тежњама Декларације, пише аутор, укључивши се у правне аспекте документа, „Хрвати ван Хрватске добили би оно што се ускраћивало другом народу у Хрватској” (214). По њему, у овим се питањима може ићи само до граница када „остварење права једног народа не задре у одговарајућа права других народа” (216). А управо се по истим основама почетком године у којој се појавила Ивићева књига, након тзв. јавне расправе о Уставним амандманима, власт увелико и сурово обрачунавала с низом србијанских професора на челу са М. Ђурићем, професором београдског Правног факултета. Они су указивали на подривачки и антидржавни карактер амандмана и с тим у вези скретали пажњу јавности на неповољан положај српског народа у новонасталим околностима. С пуно личне храбрости, вероватно делом и солидарности према од Партије прогоњеним српским интелектуалцима с Правног факултета,²⁰ Ивић је у књизи узео у разматрање управо новонастале уставне измене које су се тичале и објављивања правних аката „у верзијама за сваку републику, с тим да о тим верзијама и о њиховим именима одлучују саме републике” (216). Аутор разуме да је у Хрватској овиме „озваничено име ’хрватски језик’”, али је његов фокус на статусу тамошњих Срба у новонасталим условима: За разлику од Хрвата, који су добили „хрватски језик”, пише он, Србима је у Хрватској „у начелу признато право на српски језик”, иако „ова одлука засад *тек чека на остварење*” (216, курз. П.Р.). Он још одважније наступа, можда и с дозом ироније, када покушава да подстакне одређена решења у вези с положајем Срба у Хрватској, те заступљеношћу „српског језика” у тамошњим школама, у управи, публицистици, медијима, ако се жели да и они остваре права која су дата Хрватима (216).

Привлачећи тему на свој професионални терен, аутор иде даље подсећајући да, кад се већ остварује та врста подвајања између књижевног језика у Хрвата и Срба (Загреба и Београда), – ни у Хрватској књижевни језик Срба и Хрвата није исти. Србима у Хрватској није увек блиско све оно што постоји у тамошњем књижевном језику. Њима ће, наравно,

²⁰ На истом становишту био је, дакле, и Ивићев *Српски народ и његов језик*, посвећујући доста простора, посредно или непосредно, управо лајтмотиву наступајуће југословенске кризе – језичком питању. Уосталом, ауторов удео у изношењу истих проблема биће препознатљив и у изради текста тзв. Меморандума САНУ (1985–1986), који се појавио у време објављивања другог издања његовог *Српског народа*.

остати туђе „систематско изгоњење србизама, а и истовремено увођење нових израза који треба да потврде особеност хрватског језика повећавањем дистанце према српском” (217). Ту су и многе стране кованице унете у XIX столећу, имена месеци (*сијечањ*, *вељача* и др.), те облици попут *вол* (‘во’), *сол* (‘со’), *тко* (‘ко’) и др. (217). То аутор, не случајно, закључује управо на језичком материјалу *Просвјете*, како каже, „засад јединог часописа Срба у Хрватској” (217), а и овај ће часопис у потоњем периоду, као и удружење које га издаје, бити организовано спутаван и гушен. Желећи да макар посредно подсети на крајње циљеве језичког сепаратизма у Хрватској (националну асимилацију православних Срба), аутор се осврће и на разлику у верској терминологији те бележи следеће: „И најзад, сасвим је разумљиво то што Срби католичкој верској и црквеној терминологији (*криж*, *свећеник*) претпостављају своју (*крст*, *свештеник*)” (217).²¹

3.3. Ивићева књига била је снажан лингвистички (и не само лингвистички) одговор на ране појаве сецесионизма у Југославији обликоване под језичким изговором,²² те својеврсна полемика с југословенским западом, пре свега Хрватима, у вези с том темом, али и с Брозом влашћу. Хрвати и њихови помагачи у земљи и ван ње нису могли добити бољи одговор на своје лингвополитичке акције од онога који им је овом књигом упутно Ивић. О томе говоре и оштра негодовања хрватских језикословаца (Ј. Хам) на појаву књиге, мада је тек наступало време српско-хрватских језичких сучељавања и спорења, у којима ће Ивић упорно и истрајно учествовати до краја свога живота. Ова књига, објављена неколике године после хрватске Декларације и у време Хрватскога прољећа (Маспока), указивала је на слабљење југословенског државног јединства, али у том светлу пре свега на националну угроженост српског народа изван Србије (право на национални идентитет и сопствену културу, на књижевнојезичке посебности, писмо и језик, одн. властито национално име у називу језика и др.) – посебно у Хрватској.

Није неочекивано што је овом књигом Ивић изазвао бес југословенске партијске државе, монтиране после Другог светског рата на чврстим антисрпским темељима. Њеној комунистичкој власти, на челу с Ј. Брозом,

²¹ На другој страни, ширином свога књижевнојезичког израза, и сам ће аутор у књизи употребити многе речи, понекад можда и контекстом условљене, које би знатан број савремених говорника српскога језика данас најпре везао за западне области, нпр. *актуализовати*, *вал*, *критериј*, *кут*, *повест* (*повијест*), *оток* (геогр.), *пук* (‘народ’), *распра*, *столеће* (*стољеће*). Притом се у ауторовом тексту често јављају и њихове варијанте, одн. синонимни облици уобичајенији на источним српским просторима.

²² Свакако није случајно што је у данашњем упињању појединих тзв. невладиних организација у Србији да овдашњим наставницима и ђацима наводно помогну да боље разумеју кризу и распад СФРЈ управо лингвистика изостала из списка наука које им у томе могу додатно помоћи (исп. ĐUREINOVIĆ, Jovanović 2020: 36).

ревностим аустријским капларом из Првог светског рата, потоњим хрватским комунистом и доживотним председником СФРЈ, није могло годити ауторово помињање старих српских држава (две такве само у XVIII и XIX ст.), истицање културне и националне улоге православне цркве у Срба и ћириличнога писма,²³ подсећање на знатан удео српске културне баштине у старом Дубровнику, као и својеврсно представљање „штокавице” (тако снажно распрострањене и у Хрватској) као у основи репрезентанта српског етничког простора чији издаци завршавају далеко на северозападу, у словеначким областима.²⁴ Није за ту власт вероватно било угодно ни ауторово стављање у исти кош, под негативном ознаком, аустријанизма (насупротив турскоме периоду!) и југословенства по питању последица на српску дијаспору, на пример, у Мађарској, јер је овде српскоме живљу „последњи крупнији ударац нанело [...] оптирање великог дела српске мањине у Мађарској за Југославију после првог светског рата” (67). А тек јој, свакако, није годило ауторово подсећање на нацистичку НДХ (с којом је, иначе, партизански покрет сарађивао), као ни на „ушашки геноцид” (75) који је ова Хитлерова сателитска држава спровела над тамошњим српским живљем (исп. фус. 8). За југословенско партијско руководство, које су коју годину раније снажно подјармили хрватски и словеначки политички кадрови, то су биле преоштре и сувише смеле речи и оцене изречене од стране једног филолога, па још и србијанскога. Утолико пре што је комунистичка власт управо те године (1971), неколико месеци пре појаве књиге, Уставним амандманима (а касније и Уставом из 1974. год.) заправо изашла у сусрет великохрватским националним апетитима, хрватској Декларацији и хрватском Маспоку (исп. 3.2). Својим коминтерновски зацртаним конфедеративним приступом, а он је у погледу антисрпског осећања те разбијања српског етничког простора био подударан с неким европским геополитичким плановима,²⁵ југословенска држава је заправо сама најавила свој крах, а с њим још снажније прогоне Срба, најпре у Хрватској и Словенији. Зато је Ивић након објављивања ове књиге, „најнападаније књиге у Титово време”, како ће сам једном приликом изјавити, посебно био на мети критика комунистичке врхушке, најпре политичких кадрова из ЦК СК Хрватске (Д. Драгосавац, Ј. Врховец), затим,

²³ Више од сто пута аутор ће у књизи споменути ћирилицу, одн. ћирилично писмо на српским етничким просторима.

²⁴ Ивићева дијалектологија „српскохрватског” језика управо је и посвећена „штокавском”, а не другим „наречјима” (*Дијалектологија српскохрватског језика: Увод и штокавско наречје*, Нови Сад, МС, 1956).

²⁵ Тако, још у међуратном периоду (1932) британски историчар и публициста Р. В. Ситон-Вотсон предлаже да се Краљевина Југославија организује као федерална држава, коју би чиниле Словенија, Хрватска (са Славонијом и Далмацијом), Босна и Херцеговина, Војводина, Србија, Црна Гора и „Стара Србија [Косово и Метохија]” (Екмечић 2011: 427). Утолико су јаснији процеси парцелисања, одн. напредовања сваковрсне окупације српских етничких простора и српске културе у последњим деценијама.

по давно разрађеној методологији, коју је аутор временом добро упознао, и партијских руководица из других република (Т. Куртовић, В. Ђурановић), – и посебно ПК Војводине.²⁶

Аутор је, тако, постао изложен партијској одмазди и терору, што је у духу времена подразумевало много тога па и подухвате за његово одстрањење с универзитета, најпре у Новом Саду, потом и Београду (исп. Ивић 2014а: 39–40, 45 и др.). Не треба посебно наглашавати ни то да је слична судбина задесила и његову књигу *Српски народ и његов језик*. Ње углавном није било у тадашњим списковима научне литературе на србистичким студијским групама. Она ће од (про)југословенског наставничкога кадра бити заобилажена заједно с низом других класичних србистичких остварења, на пример, с Караџићевим *Срби сви и свуда*, Решетаровим *Најстаријим дубровачким говором*, Московљевићевим *Речником савременог српскохрватског књижевног језика* и другим делима.

*

Ивић ће и у наступајућим кризним временима, пре свега због српског народа у Хрватској, бити за остављање отворених врата у вођењу српске језичке политике, али не и за политичко слепило у Срба. Нове околности стваране у међувремену, које су се неповратно кретале у правцу крвавог распада југословенске заједнице и својеврсне разградње заједничког књижевног језика, утицаће на то да се аутор определи за враћање називу „српски језик” у Срба, иако то решење храбро назначује већ у овој књизи, толико година раније: „Међутим, ако би се показало да се језичко заједништво не може одржати, остало би нам да се вратимо српском имену језика које би у случају такве деобе било једини могућан излаз за све Србе” (Ивић 1971: 228, курз. П.Р.). Из једног доцнијег Ивићева чланка сазнајемо да се он и на седници Извршног одбора Матице српске („не без тешке дискусије”!) изборио да у наслову правописа из 1993. године буде одредба „српски” (*Правопис српскога језика*), а не „српскохрватски” (Ивић 2014а: 61).²⁷ Он ће потом указати и на то да је с враћањем назива „српски језик” (м. „српскохрватски”) даља употреба термина „штокавско наречје” / „штокавски дијалекат” и сл. (исп. фус. 11, 30) постала ирелевантна за српску дијалектологију

²⁶ Вероватно из тих разлога, П. Ивића, као тада већ гласовитог српског лингвисте, нема ни у тадашњем (латиничном!) лексикону Матице српске (*Jugoslovenski književni leksikon*, 1971), али зато овде има нешто млађег, хрватског лингвисте Д. Брозовића (исп. фус. 13). (Уосталом, овде је и српски књижевник И. Андрић, тада већ име светскога гласа и једини нобеловац с Балкана, обимом текста слабије заступљен од хрватскога књижевника и Брозовог пријатеља М. Крлеже.) Но, на неразумевања под Матичиним кровом Ивић ће наилазити и касније (в. даље, исп. Радиф 2023: 71–72).

²⁷ Исп. потом и код његових појединих следбеника: „Српски је вишевековна жива реалност, и као народни језик и као књижевни језик, а назив *српски језик* ту реалност најтачније именује” (Пипер 2014: 321). Та чаша је, међутим, заобишла *Речник српскохрватског књижевног и народног језика* САНУ (1959–) (исп. Радиф 2017).

(Ивић 2009: 5). По истој логици праћења историјских кретања аутор је с развојем друштвенополитичких догађаја још 1992. године подсетио и да је ћирилица у Срба „једино њихово писмо”, – као и да након распада заједничке државе српско ћирилично-латинично *двоазбучје* „*више није предност*” (Ивић 2014, 297, курз. П.Р.). Утолико пре што је ћирилица и данас у многим српским областима „обележје посебности” и „нека врста одбране од асимилације” (297).²⁸ То су све јасни ауторови отклони од лингвистичког „србокроатизма”, политички наметаног Србима више од једног века, додуше често и прихватаног од Срба зарад мира и наде у суживот с другима у заједничкој држави. Уосталом, одавно је, још од Ст. Новаковића, признато да је читав концепт „српскохрватског” језика идеолошки заснован, што ће потом бити потврђено и од П. Ивића указивањем, на пример, на чињеницу да схватање „српскохрватске” дијалекатске заједнице „никад није ни почивало на правим дијалектолошким мерилима, него на политичким” (Ивић 2009: 6). И у новије је време у делу званичне српске филолошке науке признато да је овај концепт „део пројекта југословенства” (Пипер 2006: 27), а управо тај политички пројекат „непоправљиви југоилузионисти” (Ивићев термин) и „србокроатисти”, спроводе међу Србима до данашњих дана, држећи тиме србистичку науку у живом блату југословенске идеологије (исп. Радић 2023: 71–72).²⁹ Српска се лингвистика, отуда, и даље тешко ослобађа југословенског политичког наслеђа, често тек само мимикријски, а стиче се утисак да се понекад у том светлу под климавим научним изговорима управо траже начини за паралелни (компромисни) опстанак иживеле идеолошке терминологије и с њом дела појмовног „србокроатистичког” апарата, на пример баш кад је реч о термину „српскохрватски језик” (Пипер 2014: 321, исп. фус. 6 и 27), термину „штокавица” (Савић 2021: 176)³⁰ и др.

Управо такво стање, понекад праћено и хроничним недостатком националне свести у Срба, а између осталог и као резултат дубоко укорене

²⁸ Савремени српски правописци нису способни да ово у потпуности схвате ни данас, или имају своје личне разлоге за то. Окупациону улогу латинице међу Србима они изгледа не виде у томе што је још аустријска окупациона власт у Србији (1915), уз издашну помоћ Хрвата као подизвођача, по хитном поступку забранила ћирилицу, ни у томе што су комунисти латиницу потуљено наметали српском школству у време СФРЈ, ни у томе што се у савременој Хрватској чекићају ћириличне табле у преосталим српским крајевима, ни у томе што се данас на србијанском Космету под НАТО окупатором ћириличне табле с називима српских насеља у пратњи шиптарске полиције насилно замењују латиничним, итд., итд. (исп. Радић 2023).

²⁹ Остала је прича како је један српски политичар 2006. год., пред излазак Ц. Горе из државне заједнице са Србијом (што је био последњи остатак некадашње СФРЈ), пророковао да ће и поред тога Југославија опстати. Кад је о Србији реч, чини се да у томе није много погрешно (исп. фус. 6).

³⁰ Термин „штокавски” налазимо и у недавној *Декларацији о границама српскога језика* (Милановић 2023: 243–246), као и надаље у великом броју граматика српскога језика (исп. Огњановић 2025).

титоистичке политике (и њене дубоке државе), на шта је и сам Ивић у последње време отворено указивао, – на путу је да аутору и после смрти сачува стабилну дисидентску позицију у односу на главне токове званичне језичке политике која се спроводи у његовом народу.³¹

Цитирана литература

- БЕЛИЋ, Александар. „Србија и јужнословенско питање”. [Ниш, 1915] Александар Белић, *Историја српског језика – студије, расправе, критике*. Изабрана дела Александра Белића, 7. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 1999, стр. 77–171 (репринт).
- БРБОРИЋ, Вељко. „Језички спорови после Новосадског књижевног договора: од Декларације до Предлога”. *Српски језик*, XXVI (2021): стр. 219–236.
- ЕКМЕЧИЋ, Милорад. *Дуго кретање између клања и орања. Историја Срба у новом веку (1492–1992)*. Београд: Evro-Giunti, 2011⁴.
- ИВИЋ, Алекса. *О српском и хрватском имену*. Београд: Издање књижарнице С. Б. Цвијановића, 1922.
- ИВИЋ, Павле. *Српски народ и његов језик*. Београд: Српска књижевна задруга, 1971.
- ИВИЋ, Павле. *Српски дијалекти и њихова класификација* (прир. С. Реметић). Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 2009 (репринт).
- ИВИЋ, Павле. *Полемички и други сродни списи*, IX/1. Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 2014.
- ИВИЋ, Павле. *Полемички и други сродни списи*, IX/2. Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 2014а.
- ЈЕВТИЋ, Милош (ур.). *Ивићеви ранији и садашњи разговори*. Београд: Партедон, 1999².
- МИЛАНОВИЋ, Александар (ур.). *Трећа интеркатедарска србистичка конференција. Границе српског језика*. Београд: Завод за унапређивање образовања и васпитања, 2023.
- ОГЊАНОВИЋ, Сања. „О дијалектима српског језика у основношколским уџбеницима”. *Српски језик*, XXX (2025): стр. 269–285.
- ПИПЕР, Предраг. „Зашто тако жестоко?”. *Вечерње новости*, 8. VI 2006: стр. 27.
- ПИПЕР, Предраг. *Лингвистичка славистика. Студије и чланци*. Београд: Славистичко друштво Србије, 2014.
- РАДИЋ, Првослав. „О тзв. Великом речнику САНУ и неким другим питањима”. *Књижевност и језик*, LXIV/1–2 (2017): стр. 25–37.

³¹ Овај текст сам првобитно имао намере објавити у зборнику радова посвећеном стогодишњици рођења академикa Павла и Милке Ивић у организацији Института за српски језик и Српске академије наука и уметности.

- РАДИЋ, Првослав. „О србистичким међама и размеђама и нашој савременој збиљи. Од В. Караџића до А. Белића и назад”. У *Вуковим трагом на Косову и Метохији* (ур. Г. Јашовић). Косовска Митровица: Универзитет у Приштини, Филозофски факултет с привременим седиштем у Косовској Митровици – Градска библиотека „Вук Караџић“ у Косовској Митровици, 2019, стр. 133–147.
- РАДИЋ, Првослав. „Пола века једне културне књиге у Срба: П. Ивић, Српски народ и његов језик, СКЗ, Београд, 1971”. *Наука и култура*, 2021 <<https://naukaikultura.com/pola-veka-jedne-kultne-knjige-u-srba-p-ivic-srpski-narod-i-njegov-jezik-skz-beograd-1971/>>, приступљено 26. IX 2021.
- РАДИЋ, Првослав. „Улога српске елите у стварању лингвополитичкога конструкта ’српскохрватски језик’”. *Годишњак за српски језик*, XXXIII/20 (2022): стр. 83–101.
- РАДИЋ, Првослав. „О стању српског језика и писма у окупираној Србији за време Великог рата (1915–1918) и о потоњим рецидивима тога стања”. *Годишњак за српски језик*, XXXIV/21 (2023): стр. 57–79.
- САВИЋ, Виктор. „Српски говори и(ли) говори српскога језика”. *Научни саста-нак слависта у Вукове дане*, 50/1 (2021): стр. 165–181.
- СИМИЋ, Радоје. „О ’природној’ и ’октроисаној’ норми”. *Научни саста-нак сла-виста у Вукове дане*, 24/1 (1995): стр. 5–15.
- СТЕВАНОВИЋ, М. „Ђаковачки говор”. *Српски дијалектолошки зборник*, XI (1950), стр. IV–152.

*

- BROZOVIĆ, Dalibor. *Standardni jezik. Teorija, usporedbe, geneza, povijest, suvremena zbilja*. Zagreb: Matica hrvatska, 1970.
- ĐUREINOVIĆ, Jelena, JOVANOVIĆ Rodoljub. *Predlog praktične politike: Ratovi 1990-ih u nastavi istorije*. Beograd: Fond za humanitarno pravo, septembar 2020.
- HEKMAN, Jelena (прир.). *Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika. Građa za povijest Deklaracije*. Zagreb: Matica hrvatska, 1997³.
- IVIĆ, Milka. *O Vukovom i vukovskom jeziku*. Beograd: Biblioteka XX vek, 1997².
- ŠIPKA, Milan. *Standardni jezik u Bosni i Hercegovini u dokumentima jezičke politike*. Budapest: Open Society Institute, 1999.
- VIŠNJIĆ, Čedomir. *Vreme sporta i rasonode. Titina Hrvatska i njeni Srbi. 1951.–1971*. Zagreb: SKD „Prosvjeta”, 2017.
- VUKOMANOVIĆ, Slavko. *Jezik, društvo, nacija*. Beograd: Jugoslovenska revija, 1987.

Prvoslav T. Radić

A VIEW OF „*THE SERB PEOPLE AND THEIR LANGUAGE*“ BY PAVLE IVIĆ

Pavle Ivić's book entitled *The Serb People and Their Language* (1971) appeared during the crisis of the Yugoslav federation and the first serious separatist movements in the west of the country. These political movements took place under the pretext of concern for the preservation of the linguistic and national identity of the local peoples, primarily the Croats. Ivić's book pointed to the misuse of the language issue in political action in SFR Yugoslavia, and in that light warned of the national threat of the Serb people outside of Serbia in the newly created circumstances. The book pointed to the right of this part of the Serb people to a national identity and their own culture, to standard language peculiarities, and to their right to their own (Serb) national name in the name of the language, etc. Through the linguistic prism, the book reminded of the wide distribution of the Serb language area (Serbia, Montenegro, Bosnia, Hercegovina, Croatia, etc.), terminologically subsumed under the so-called Štokavian dialect.

The anti-Serb Yugoslav communist government, headed by Josip Broz, a zealous Austrian corporal from the First World War and later a Croatian communist, could not like Ivić's book, which will have its consequences for both the author and his work. Moreover, the book will preserve its dissident status to some extent in later political times, after the official fall of Titoism.

Keywords: Pavle Ivić, the book *Serb people and their language*, Serb national question, Serbistics vs. „Serbo-Croatistics“, Titoism, Yugoslav illusionism.